

Prinášajú propopulačné opatrenia viac detí?

Autor: Vladimír Palko

Dátum : máj 2021

Zdroj : [Prinášajú propopulačné opatrenia viac detí? \(dennikstandard.sk\)](#)

V médiách prevláda skepsa, Vladimír Palko rozoberá jednotlivé argumenty a dochádza k trochu inému záveru a vidí to mierne optimisticky.

V súvislosti s kritickou európskou demografiou sa niet čo diviť, že už dlhšie prebieha politická diskusia o potrebe zvýšenej štátnej podpory rodiny. A že demografi dostávajú priestor v médiách, samozrejme vrátane Štandardu.

Najčastejšia otázka, ktorá sa demografom kladie, je tá, či sú propopulačné, prorodinné opatrenia štátu účinné. Teda či viac peňazí od štátu presvedčí ľudí, aby mali viac detí. Z odpovedí nezriedka vyžaruje skepsa.

Žiada sa pripomenúť niekoľko vecí.

Bojujeme o zvýšenie plodnosti o desatiny, nie o jednotky

Elementárna úvaha hovorí, že ak ženy v priemere majú menej ako dve deti, tak skôr či neskôr začne populácia klesať. Vieme, že to je problém celého Západu, kde populácia neklesá len vďaka predlžovaniu ľudského veku a imigrácii. Ale je zopár krajín, kde nízka plodnosť už dávno spôsobuje pokles obyvateľstva. Napríklad Japonsko už roky stráca vyše tristotisíc obyvateľov ročne.

Počet detí na ženu sa nazýva úhrnná miera plodnosti, anglicky total fertility rate, čiže TFR. Ak sa bavíme o účinnosti propopulačných opatrení, treba si uvedomiť jednu vec. Nikto nemôže očakávať, že nejaké i zásadné finančné opatrenia zdvihnú TFR v krajine o číslo 1, teda že plodné ženy začnú rodiť o jedno dieťa viac ako dovtedy. Ten zápas o vyššiu TFR sa vybojováva po desatinkách.

Ten zápas je dlhodobý, je na to treba viac ako jednu generáciu. Aby sme to pochopili, predstavme si dve populácie, v ktorých je na začiatku v každej z nich milión ľudí, všetkých vo veku, keď ľudia mávajú deti. Nazvime ich populácia A a populácia B. Nech v populácii A je dlhodobá TFR rovná 1.9 a v populácii B je TFR rovná 2.1. Z toho plynie, že populácia A privedie na svet druhú generáciu, v ktorej bude 950 tisíc detí, a populácia B druhú generáciu s 1 050 000 deťmi. Prvá generácia detí z populácie A dorastie a privedie na svet druhú generáciu detí, ktorých bude 902 500. V populácii B to bude 1 102 500 detí. A v tretej generácii to bude 857 375 detí v populácii A a 1 157 625 detí v populácii B. Obe populácie začínali s rovnakými počtami a tretia generácia detí v populácii B je úplne dominantná oproti tretej generácii detí v populácii A, lebo je početnejšia o 35 percent. A spôsobil to rozdiel dvoch desatín v TFR.

Slovensko je spoločenstvo s vyše piatimi miliónmi obyvateľov. Rozdiel dvoch desatín v TFR znamená rozdiel v početnosti budúcich generácií, ktorý sa meria v státisícoch.

Presne odmerať účinok opatrení sa v praxi nedá

Laická verejnosť si predstavuje odmeranie účinku vládneho opatrenia tak, že po nejakom čase od účinnosti opatrenia sa pozrieme, o koľko detí sa narodilo viac a je to. Ale realita je komplikovanejšia. Odmerať presne účinok nejakého vládneho propopulačného opatrenia sa dá urobiť len hypoteticky. Mikroekonómia pracujú s krivkami dopytu po deťoch, ktoré ukazujú, pri akej „cene dieťaťa“ (rozumej náklady na dieťa) majú ľudia v priemere koľko detí. Vládne opatrenia túto cenu dieťaťa znižujú. Ich

účinok (pohyb po krivke dopytu) by sa dal však odmerať len keby toto vládne opatrenie bolo jednou jedinou zmenou v celom našom vesmíre ekonomických vzťahov.

Lenže tie tisíce ekonomických faktorov ovplyvňujúcich rozhodovanie rodičov o ďalšom dieťati tiež nestoja na mieste, ale sa môžu meniť. Preto je rozhodnutie o dieťati výsledkom súčtu mnohých faktorov, nielen toho jedného vládneho opatrenia. Niektoré z tých faktorov pôsobia pozitívne (cenu dieťaťa znižujú), iné negatívne (cenu dieťaťa zvyšujú). A nezabúdajme, že dieťa má svoju konkurenciu v podobe iných komodít a potenciálni rodičia sa rozhodujú medzi dieťaťom a konkurenčnými komoditami, ktorými môžu byť kariéra v zamestnaní (nezabúdajme, že do ceny dieťaťa sa zahŕňa i stratený príjem matky, ktorá z práce odíde na materskú dovolenku), luxusnejšie bývanie, exotická dovolenka či nové auto. Mikroekonómovia správne poznamenávajú, že dieťa je „komodita“, ktorá spravidla nemá „substitút“, teda nič ho rodičom nenahradí. Ale pre druhé či tretie dieťa v poradí to platí stále menej. Vidíme to v reálnom živote.

Komplexnosť súčasnej zmeny množstva faktorov ovplyvňujúcich pôrodnosť znamená, že i keby po vládnych opatreniach nenastalo zvýšenie pôrodnosti, dokonca by došlo k jej poklesu, neznamená, že vládne opatrenia nemali zmysel. Môže to znamenať, že proti pôrodnosti pôsobilo veľa iných faktorov, ale bez oných vládnych opatrení by bola situácia ešte horšia.

A aby to bolo ešte zložitejšie, pripomeňme, že rozhodnutie pre dieťa nezávisí iba od jeho „ceny“. Ľudia menia svoje preferencie z generácie na generáciu, dokonca jeden človek ich mení počas svojho života. Kto po deťoch netúžil, zrazu po nich túži alebo naopak. Zmena v dopyte teda môže nastať i keď sa „cena“ dieťaťa nezmenila. Zmenili sa hodnoty potenciálnych rodičov. V prípade tejto zmeny nejde o pohyb po krivke dopytu, ale o posun celej krivky dopytu.

Preto treba pripomenúť, že propopulačné finančné opatrenia vlády nie sú pre nás jediným spôsobom, ako dosahovať vyššiu pôrodnosť. Druhým je apelovanie na potenciálnych rodičov, aby mali deti, lebo je to správne, či už z dôvodov náboženských, morálnych a podobne. V tom druhom prípade však angažovanie vlády je otáznave. Môže však byť pritom aktívna napríklad cirkev, nedávno apeloval pápež František na Talianov, aby mali viac detí.

Prečo môžeme dúfať v účinnosť propopulačných opatrení?

Ak teda nemôžeme presne odmerať účinok vládnych propopulačných opatrení, čo nás oprávňuje žiadať, aby ich vláda robila? Nuž, samotní ľudia nám o tom účinku niečo prezradia. Čas od času sa robia prieskumy, v ktorých respondenti odpovedajú na otázku, aký počet detí by bol pre nich ideálny, ak by si ho mohli z finančného hľadiska dovoliť. Výsledky hovoria, že tento ideálny počet je v priemere nezanedbateľne vyšší, než je skutočný počet detí týchto respondentov. Z toho vyplýva, že pri nižšej „cene“ dieťaťa by sa títo ľudia pre ďalšie dieťa rozhodli.

Čosi sa dozvieme i pri pohľade do minulosti. Po roku 2000 sa propopulačné vládne opatrenia predsa objavili. Stúpala daňový bonus, zavádzali sa jednorazové rodičovské dávky, otvárali sa škôlky, v podpore mladých rodín sa začali angažovať obce. Nebol to žiaden zázrak, ale nebolo to ani bezvýznamné.

A zvýšila sa TFR? Ale áno, bolo by o tom treba viac hovoriť. Pred pätnástimi až dvadsiatimi rokmi bolo TFR čosi cez 1.2 dieťaťa na ženu. Dnes? Už sa pohybujeme nad 1.5, čiže máme nárast o 0.3 dieťaťa. Znamená to, že sme na tom už dobre? To by som nepovedal. Pravda je taká, že pred pätnástimi rokmi bola naša situácia katastrofálna, teraz je len zlá. Cítíme to napríklad na starobných dôchodkoch, ktoré v porovnaní s platmi klesajú. Ak by však k nárastu TFR nedošlo, boli by sme na tom oveľa horšie.

Po tomto pohľade do minulosti nemusíme byť v súvislosti s vládnyimi propopulačnými opatreniami úplne skeptickí. Zároveň by však bolo veľkohubé tvrdiť, že celé to zvýšenie TFR ide na vrub vládnych opatrení.

Ako sme povedali, zmena v pôrodnosti môže nastať z dvoch dôvodov. Pre zmenu „ceny“ dieťaťa alebo pre zmenu preferencií, hodnotového systému potenciálnych rodičov. A možno platí kombinácia oboch. Pred pätnástimi rokmi diskusia o neutešenej demografii ešte len začínala, keď som hovoril ako politik o demografii, narážal som často na nepochopenie. Dnes je diskusia už rozšírená. Môže to pôsobiť na rozhodovanie ľudí, ktorí si uvedomia, že je proste správne mať deti.

Podobná zmena TFR nastala za posledné dve dekády i v Poľsku a Maďarsku, teda od katastrofálneho stavu iba ku zlému. Ani oni, ale ani my ešte zďaleka nie sme za vodou.

Rodičovský bonus a behaviorálna ekonómia

Spomínali sme mikroekonomický prístup k dopytu po deťoch, ktorý skúma krivky dopytu, je značne matematizovaný a k potenciálnym rodičom pristupuje ako k akémusi racionálnemu spotrebiteľovi, ktorý nakupuje v supermarkete a hľadá pre seba najlepšiu kombináciu obstaraných komodít, pričom jednou „komoditou“ sú i deti. Racionalita spotrebiteľa znamená, že sa od neho predpokladá schopnosť všetko si presne spočítať.

Vieme však, že človek je po psychologickej stránke komplikovanejší tvor, nie počítač. Iný prístup preto volí napríklad behaviorálna psychológia, ktorá zohľadňuje naše skúsenosti s ľudskou psychológiou. Vychádza z toho, že ak človeka máme o čomsi presvedčiť, tak ho máme „drgnúť“. Uvediem príklad. Pred desaťročiami bol v Texase problém s odpadkami, ktoré vyhadzovali motoristi z okien svojich áut. Isteže to bolo pokutované, ale pokuty nepomáhali. Zlepšenie priniesla kampaň s ústredným heslom „Nezahrávajte sa s Texasom!“ (Do not mess with Texas!).

Už dlhšie pomáhame ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny s novelou zákona o sociálnom poistení, ktorá prinesie rodičovský dôchodkový bonus. Pracujúce deti môžu časťou svojich odvodov zvýšiť dôchodok svojim rodičom, pričom svoj vlastný dôchodok nijako neohrozia.

Rodičovský bonus zvyknem obhajovať predovšetkým z hľadiska spravodlivosti. Viacdetní rodičia pracujúcich detí majú v priemere menšie dôchodky ako menejdetní či bezdetní, lebo majú kvôli svojim deťom, prirodzene, menšie možnosti uplatniť sa na trhu práce, teda majú menšie platy, a teda i menšie dôchodky. Pritom vychovávajú budúcich platcov dôchodkov pre tých menejdetných a bezdetných. Preto je rozumné im tú stratu nahradiť rodičovským bonusom.

Bonus je však z hľadiska mikroekonomickej teórie aj propopulačným opatrením, lebo znižuje „cenu“ dieťaťa. Z celoživotného hľadiska o bonus sa znižujú náklady, ktoré rodič s dieťaťom mal.

O schopnosti ľudí takto si racionalizovať celoživotné správanie síce možno zdravo pochybovať, ale rodičovský bonus je i zreteľným „drgnutím“ občana z hľadiska behaviorálnej ekonómie. Štát v podstate jasne oznamuje, že bez detí to nepôjde. Občan, nejaký dôchodok vždy budeš mať, lebo si platil odvody. Ale nebude to veľa, lebo nieto detí. Avšak tvoje deti ti ten dôchodok môžu zvýšiť. Je to férové. Tomuto každý porozumie.

Summa summarum, hore uvedené úvahy nás nabádajú pri hodnotení účinnosti propopulačných opatrení k prinajmenšom miernemu optimizmu.